

Zbirka ČAS IN LJUDJE
Enaindvajseta knjiga

Marko Kremžar
ČASI TESNOBE IN UPANJA

© Družina d. o. o.

Prva izdaja

Uredil in spremno besedo napisal:
Matija Ogrin

Oprema:
Tone Seifert

Prelom:
Družina d.o.o.

Izdala:
Družina d.o.o.

Za založbo:
dr. Janez Gril

Tiskano v Sloveniji

Naklada: 1000

Ljubljana 2008

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-94
929Kremžar M.

KREMŽAR, Marko

Časi tesnobe in upanja / Marko Kremžar ; [spremno besedo napisal
Matija Ogrin]. - 1. izd. - Ljubljana : Družina, 2008. - (Zbirka
Čas in ljudje ; knj. 21)

ISBN 978-961-222-730-2

240104192

Knjigi na pot

O potovanju čez ocean in prenosu izročila

Celo, kdor nekoliko bliže pozna slovensko politično emigracijo, ljudi, ki so si po revoluciji reševali življenje in svobodo z begom v tujino, ve le malo o drugem delu njihovega begunstva. O tistem delu, ki se je v zavezniških taboriščih po vojni zanje šele začel, se nadaljeval z nujno izbiro katere od daljnih čezmorskih držav in s potjo v neznano. Kako so naši politični emigranti živeli v zavezniških taboriščih, kako so se odpravljali čez ocean, kako so prispeli v neznano deželo in se, po tesnobnem izkrcanju v tujem pristanišču, po srečanju z novim velikim svetom, bojevali za preživetje? Kako so se s tem svetom spoprijemali, kako nosili svojo težko osebno usodo, ob tem pa dvakrat težko usodo slovenskega naroda po vojni in revoluciji? Le malo vemo o tem, kako so si po strašni smrti, ki je zadela njihove bližnje, po velikem uničenju, ki je prišlo nad njihove družine in domove, znova »pozidali« svojo razdejano eksistenco, si znova, kakor iz pogorišča, ustvarili dom in družino, si daleč od svojih živih in mrtvih bližnjih, a z bolečim spominom nanje, ustvarili novo življenje ...

Prav o tem govori ta knjiga. O eni od tisočernih življenjskih niti, iz katerih je stkana epopeja slovenske politične emigracije. O eni od niti, ki se, speljana prek koroških hribov, prek oceana v argentinska prostranstva – ni pretrgala. Po božji volji in milosti. Marko Kremžar (1928), ena osrednjih osebnosti naše politične diaspore in avtor vrste knjig, je v svojih spominih Leto brez sonca (Družina 2002) opisal prvi del svoje begunske poti: umik domobrancev na Koroško, vrnitev, strahote taborišča v Šentvidu, sodnijskih zaporov; življenje, ki visi na nitki; naposled zavod za »prevzgojo« in beg čez Karavanke na Koroško, kjer ga pričakata starša. V knjigi, ki je pred nami, Kremžar nadaljuje svojo spominsko pripoved. Osvetli, kako je tekla nit njegove usode naprej, potem ko se snide s staršema in teto, upognjenimi pod težo časa, in se – preostanek njihove nekdanje družine – skupaj odpravijo v neznano, stran od doma, ki ga ni več. Trije stari ljudje in mladenič, ki je za las ubežal smrti. Kdo bi ne videl dramatične napetosti, ki oživlja to situacijo? Napetost se nato stopnjuje ob končnem slovesu od stare celine in doseže vrh, ko mladenič in trojica starih prispejo v tujo, neznano deželo, kjer mora zanje in zase poskrbeti. Kakor ve in zna. Iz nič. To je kritični trenutek pripovedi. Lok napetosti se potem postopoma izteka v harmonično izravnavo, ko mladi Kremžar premaguje zunanje ovire, se v tem tujem svetu uveljavi, obenem pa študira in s tem po dolgih letih vzpostavi svoj nekdanji duševni horizont, dokler naposled ne najde izpolnitve v zakonu, v svoji mladi družini in v delu za slovensko skupnost.

Vendar dramski lok te pripovedi ni le lok ene individualne človeške usode. Kremžar ga vse od začetka na Koroškem do razpleta v Argentini prepleta z utrinki iz življenja drugih beguncev in tako neopazno sestavlja pripoved o emigrantski skupnosti, o njeni duhovni predpripravi v taboriščih, o njenem prvem boju za obstanek in o tem, kako je skupnost pozneje dozorevala in se razmahnila. Ti Kremžarjevi opisi so večkrat podani le posredno, prek drugih posameznikov, toda z značilnimi potezami, vedno pa nevsiljivo, nekako ob strani, saj ni imel namena pisati kroniko slovenske emigrantske skupnosti v Argentini.

Časi tesnobe in upanja so res epopeja ene osebe, ene družine, in vendar so posredno tudi delček epopeje slovenske skupnosti. V zgodbi osrednjih oseb, zlasti starejših, je toliko značilnega, skupnega, zlasti kar zadeva etično ravnanje, versko-nravnega duha, ki se kaže v tem, kako nekdo reagira v nepričakovanih položajih – v vsem tem prihaja na plan marsikaj, kar ni značilno samo za osebe Kremžarjeve družine, ampak je skupna last neke krščanske kulture, ki so jo ti ljudje nosili v sebi in so bili zaradi nje posebni, drugačni ljudje. To je pripoved o nekaj osebah ter bežno o znancih in prijateljih, ki se v nji kakor v prizmi lomijo mnogi žarki celotne skupnosti.

Neko zunanje naključje dodatno podkrepi to nenaavadno, a naravno povezanost; ob izidu te knjige se namreč srečujeta dve obletnici: Kremžarjeva 80-letnica in

Razlogi

Vsako premišljeno dejanje ima svoje razloge, tako tudi tale pripoved. Imam pa vtis, da so se v tem primeru razlogi pojavili nekako sami od sebe, se tiho kopicili in polagoma silili k pisanju.

Ko sem pred časom poslal prijatelju Zvonku Grahku, možu moje sestrične Cvete, v pregled rokopis 'Leto brez sonca' z arestantskimi spomini in ga prosil za pripombe, se mi je kmalu oglasil. Poslal mi je vrsto dragocenih opomb, ob koncu pa je zapisal nekako tako, da je že prav, da opisujem stvari, ki so vsem znane, da pa bi bilo zanj in verjetno tudi za koga drugega bolj zanimivo, če bi popisal, kako smo se po preselitvi v Argentino življali v nove razmere. Nisem bil prepričan, da bi kaj takega res zanimalo širše občinstvo in ker sem imel drugega dela in skrbi, sem na namig pozabil. Čez čas pa so mi ga ponovno priklicala v spomin srečanja z rojaki iz domovine.

V starih jugoslovanskih časih so se rojaki, ki so prihajali med nas iz Slovenije, delili v dve jasno ločeni skupini. Eni so bili taki, ki so prišli na obisk k sorodnikom in so se navadno držali v družinskem krogu in med starimi znanci. Niso dosti govorili, raje so poslušali in pokazali, da so srečanja veseli. Drugi pa so bili neposredno ali posredno v službi partije. Ti so se sukali med nami z

Displaced Persons

Leta Gospodovega 1948 je bil mesec november suh in mrzel. V begunskem taborišču ob koroškem mestu Špital je taboriščna uprava že pred nekaj tedni delila drva, ki smo jih zložili, enako kot prejšna leta, vsaka družina pod svojim oknom ob steni barake. Razlika od drugih let je bila v zavesti, da jih to zimo ne bomo pokurili mi. Govorilo se je, da bo veliki transport za Argentino odšel na pot že pred Božičem.

Veliki transport, na katerega naj bi čakal večji del preostale taboriščne skupnosti, je bil kljub teoretični bližini za nas še precej abstrakten pojem. Do takrat so odhajali transporti z begunci, ki so se pred našimi očmi spreminjali v emigrante, najprej v Kanado in Anglijo, potem v ameriške Združene države, a večina je čakala na transport za Argentino. Ta naj bi pobral iz špitalskega taborišča vse, ki so se bili pred časom zapisali za izselitev v to neznano deželo. Nekateri so pravili, da se nam bodo pridružili še slovenski begunci iz Judenburga, Trefflinga, Kelerberga in ostalih taborišč, raztresenih po južni Avstriji, ki so se bili prijavili za isto pot, kar bi pomenilo res celo preseljevanje, ne sicer narodov, vsekakor pa pomembnega dela slovenske krvi in življenjske sile.

Čeprav se je Organizacija Združenih narodov, ki je prevzela skrb za tisoče povojnih beguncev, kateri so iskali

pri njih zavetja pred komunisti, imenovala IRO, to je 'International Refugees Organization', beseda begunec Združenim narodom že nekaj časa ni bila po volji. Zanj smo postali 'Displaced Persons', razseljene osebe, ali kratko DP. V resnici je DP prenehal biti oseba in se je spremenil v mednarodni problem, ki ga je bilo treba hitro in uspešno rešiti. Transporti, ki so pričeli razvažati taboriščnike na razne konce sveta, so bili dokaz, da se bo Evropa kmalu rešila begunskih taborišč, OZN neprijetnih stroškov, zahodni zavezniki pa slabe vesti.

Takrat smo izraz 'Displaced Person' navadno prevajali kot 'preseljena oseba', kar je bila, če dobro premislim, prikrita samoprevara. Preseljeni človek odhaja iz kraja, kjer je bil naseljen, in ve, kam se bo naselil, medtem ko mi nismo vedeli, kaj bo z nami, kdaj in kam nas bo zanesla tuja volja, pa tudi v taborišču smo le prebivali. V barakah nismo bili naseljeni, saj je bilo vse okrog nas začasno, taborišče je bilo provizorično, zasilna je bila prehrana, za katero je skrbela prav tako provizorična IRO, angleška vojaška uprava je bila začasna, prav tako naše taboriščne šole in delavnice in tudi ameriška socialna pomoč, ki je prihajala med nas v vedno večjih količinah, ni mogla trajati dolgo. Vse to smo vedeli, a ker je bila preteklost zastrta z bolečino umika iz domovine in množičnega poboja naših najbližjih, prihodnost pa se je skrivala za zaveso negotovosti, smo svojo taboriščno vsakdanjost med nejasnim upanjem in prikrito tesnobo doživljali, kot da bi bila nekaj trdnega in gotovega. Dajala nam je varljiv občutek varnosti.

Statve in dvomi

Takoj v ponedeljek sem povedal Mariu, da potrebujem dopoldne prosto, ker imam neke opravke. Njemu je bilo to vseeno, da sem le kasneje opravil svoje delo in stvar je bila urejena.

Doma sem povedal, da grem pogledat za neko službo in se odpravil na električni, takrat še tramvaju podobni vlak, ki me je za nekaj centavov pripeljal do postaje Tropezón, kar pomeni »spotik«. Tam sem počakal na kolektiv, ki je peljal v smeri proti Floridi in vprašal šoferja, če ve, kje je tovarna Buder. Samoumevno je pokimal in rekel, da me lahko pusti prav pred vrati. Tako se je po četrturni vožnji tudi zgodilo.

Stal sem pred sivo železno ograjo, za katero se je dvigalo pravkar dokončano in sveže, svetlo pobarvano poslopje z napisom »Pablo Buder – empresa textil«. Ob širokih vhodnih vratih sem videl hišico za vratarja, a v njej ni bilo žive duše. Opazil pa sem delavce, mislim, da so bili pleskarji, ki so hodili okoli poslopja. Ko se je eden od njih približal vratom, sem mu zaklical, če mi lahko odpre, ker bi rad govoril s kakim šefom. Zamahnil je proti stranskim vratom, ki jih prej nisem opazil in rekel, da so odprta, pa nadaljeval svojo pot. Stopil sem na prostorno, prazno dvorišče. Očividno tovarna še ni pričela z delom. Kljub temu sem hotel govoriti s kom o možnosti zaposlitve.

Kazalo

Knjigi na pot	
O potovanju čez ocean in prenosu izročila	5
Razlogi.....	11
Displaced Persons.....	23
Priprave.....	37
Na pot	45
Grugliasco	60
W. A. Hollbrook	69
V pristanišču	83
Dobri ljudje	101
Parquet in španščina	123
Prvi koraki skupnosti	132
Statve in dvomi	145
Zidava, prevodi in praznovanja	154
Izpiti in nasveti.....	169
Odločitve	181
Prijatelji.....	188
Dom na ulici 'Los Naranjos'	198
Univerza, pisarna, Córdoba in paketi.....	207
Nova znanstva	222
Skupni napori	231
Izkušnje in preizkušnje.....	240
Korak naprej	247
Slovo.....	256

Prireditve, domovi, priprave	262
Nova služba, nov stan	274
Začetek	281

Zbirka ČAS IN LJUDJE

1. Jožko Kragelj: MOJE CELICE
2. Maksimilijan Ocepek: »DNI PREMIŠLJA, KI SO BILI ...«
3. Karel Wolbang – Jožef Kočar: REKVIEM ZA ORGANISTA
4. Alojz Žagar: V KOVAČNICI ŽIVLJENJA
5. Zdravko Bahor: LETA PREIZKUŠENJ
6. Franček Smole: ZAUSTAVLJENI DAVID
- 6 A. Melhior Golob: ZDRAVA PAMET, MOČNA VERA
7. Bogdan Kolar: V GOSPODA ZAUPAM
8. Marko Kremžar: MED SMRTJO IN ŽIVLJENJEM
9. Zdenko Lovše: NE JAZ, AMPAK BOG
10. Anton Strle – Tine Pleško: OSMOŠOLEC IZ VODAL
11. Ivan Lavrih: V PRIMEŽU REVOLUCIJE
12. Pierre Blet, D. J.: PIJ XII. IN DRUGA SVETOVNA VOJNA
13. Ivan Merlak: ZA CERKEV IN NAROD
14. Marko Kremžar: LETO BREZ SONCA
15. Stanko Kapš: V IMENU LJUDSTVA
16. Franc Hrastelj: NJEGOVA POT
17. Janez Zdešar: SPOMINI NA TEŽKE DNI
18. Franc Cerar: OD PARTIZANA DO ZLATOMAŠNIKA
19. Lojze Kozar ml.: MUČENEC OB MURI
20. Vinko Šega: DANO TISTO URO
21. Marko Kremžar: ČASI TESNOBE IN UPANJA